

A mulasztás szándékossága

Zalka Gábor

*Doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola
Email: zalka@bekes-legal.hu*

Bevezetés

A büntetőjog tudományának és gyakorlatának vannak olyan részei, amelyek körében vitát, vagy akár véleményeltérést sem találhatunk, e területeket mindösszesen elsajátítandó tudás, ismeretanyag és megkövült nézetek övezik. Mindez jelentheti azt, hogy ezeken a részeken a büntetőjog dogmatikája, a joggyakorlat olyan megdönthetetlen, széles körben elfogadott elméleti alapot dolgozott ki, amely hiba nélkül működik, és amely így a gondnélküli működés folytán változtatást, avagy újragondolást nem igényel. Ennek ellenére, a magam részéről én úgy gondolom, hogy még ilyen „érinthetetlenek” gondolt témaköröket is szükséges néha elővennünk, képzeletben leporolnunk, és azt újragondolnunk. Álláspontom szerint egy ilyen témakör a szándékosság, szélesebb körben a büntetőjogi felelősség egyik alapját képező tényező, a bűnösség is.

Ha szándékosságról beszélünk, mind a jogalkalmazói, mind a jogtudományi képviselők minden bizonnyal kellő határozottsággal tudják az elméleti alapokat megrajzolni, a gyakorlati kérdéseket megválaszolni. Úgy látom és tapasztalom, hogy e körben véleményeltérésre, vagy eltérő álláspontokra senki nem hivatkozik, akár egy probléma felvetésre is nagyvonalúan legyint, mondván e tárgykörben újat, többet, jobbat, mást nem tudunk „kitalálni”, mint amit az elmúlt közel száz évben már megtettünk. Ezzel kapcsolatban az én álláspontom, hogy a szándékosság törvényi, elméleti meghatározása, valamint jogalkalmazói gyakorlata bizonyos aspektusokból megkívánja az újragondolást. Nem állítom, hogy mindennek az eredményének annak kell lennie, hogy az eddigi elméleti, gyakorlati eredményeket, kialakult álláspontokat „ki kellene dobnunk”, vagy akár teljesen új fogalmakat, rendszert kéne kialakítanunk. Az újragondolás lényege és jelentősége abban rejlik, hogy néha szükséges a mégoly’ természetesnek gondolt, változtathatatlan ismeretek újbóli elemzése, a megváltozott környezet szempontjából történő újragondolása, amellyel talán még sikeresebb és eredményesebb jogalkalmazói gyakorlatot tudunk elérni.

Jelen tanulmányomban a mulasztás útján elkövethető bűncselekmények szándékosságáról, bűnösségi vizsgálatáról kívánok értekezni. Előre vetítve a vizsgálatom gondolati alapját, túlzó megfogalmazással: eredményét, a mulasztás esetében történő bűnösségi, szándékossági vizsgálat tökéletesen rámutat arra, hogy bizony a szándékosság meghatározásánál, jogalkalmazói gyakorlatánál is felmerülnek, felmerülhetnek kételyek, és több esetben kifejezett problémával, bizonytalansággal találkozhatunk. Az előadásom első részében a szándékosság alapvető kérdéseivel kívánok foglalkozni, felvázolva e körben az elméleti, gyakorlati alapokat, hangsúlyosan érintve azokat a pontokat, amelyek körében álláspontom szerint ellentmondással, hiányosságokkal találkozhatunk. Ezt követően a mulasztás, a mulasztással elkövethető bűncselekmények dogmatikai kérdéseit kívánom rögzíteni, elemezni. Ezt követően a mulasztási bűncselekmények tekintetében a szándékosság megállapíthatóságát, kérdéseit próbálom körbejárni, így különösen megkülönböztetni a tiszta mulasztás útján elkövethető bűncselekmények és a vegyes mulasztásos bűncselekmények esetében felmerülő kérdéseket.

1. A szándékosság alapfogalmai, egyes kérdései

A jelenlegi törvényi meghatározásunk szerint „szándékosan követi el a bűncselekményt, aki cselekményének következményeit kívánja, vagy e következményekbe belenyugszik.”¹ Mint láthatjuk, Büntető Törvénykönyvünk a szándékos elkövetést és nem a szándék fogalmát határozza meg. „A szándék lélektani, a szándékosság pedig jogi fogalom.”²

A szándékosság értelmi, tudati oldalát, illetve az akarati, érzelmi oldalát különböztethetjük meg. Az egyes jogtudományi szerzők között abban egyezőség mutatkozik, hogy a szándék tudati része – nevezzék azt tudati vagy értelmi oldalnak – nagyjából mindenkinél önállóan létező fogalmi elem. A szándék akarati, érzelmi eleme azonban már nem mindenkinél egyazon kategória, vannak, akik akarati-érzelmi oldalról írnak,³ és vannak, akik az akarati elemet megkülönböztetik az érzelmi viszonyulástól.⁴ Véleményem szerint a szándékosság – mint a bűnösség egyik formájának – fogalmából az akarati elem kizárandó, lévén, hogy a cselekmény akarása a cselekmény akaratlagosságára, mint tárgyi oldali ismérvre utalhat csak.

A félreértések elkerülése végett leszögezném, hogy egyetértek *Földvárival*, miszerint a bűncselekmény elkövetésének lelki jelenségei az értelem, az érzelem és az akarat. Véleményem szerint azonban ez a három elem nem egymás mellett álló elemek sora, hanem az értelem és az érzelem a jellemzője, az akarati elem pedig a mozgatója, a psziché megvalósítója, „az akarat az a lelki folyamat, amely a tudatosan kitűzött célokra irányzott emberi magatartásokban nyilvánul meg”,⁵ így magára a cselekmény egészére vonatkozik. A cselekményre, vagy más néven az elkövetési magatartásra, amely a lélektanban elválaszthatatlan az érzelmi, értelmi tartalomtól, lélektanilag a cselekmény akarása magába foglalja az értelem és az érzelem elemeit, – minthogy „az akarati cselekvés azon alapszik, hogy a cselekvés gondolata feltételes idegkapcsolatban van a tényleges cselekvéssel és kiváltja azt”⁶ – pont ezért büntetőjogilag megfoghatatlan tényező számunkra. Ugyanis a dogmatika mesterséges gondolati felépítménye a pontos vizsgálódás, elhatárolás, jogi kategóriák létrehozása érdekében felbontja „lélektani összetevőire” az emberi cselekedetet. Így a büntetőjog tárgyi oldali ismérvként, azaz a külső szemlélő szempontjából vizsgált cselekményt veszi elsősorban alapul, fogalmazza meg az akaratlagos cselekmény feltételét, így használva az akarat, akaratlagosság fogalmát.

A szándékosság értelmi, tudati oldala mind a materiális, mind az immateriális bűncselekményeknél jelentőséggel bír, megléte nélkül – szándékosság hiánya miatt – bűncselekmény nem valósul meg. A tudat mint képződmény vonatkozhat a világ jelenségeire, valamint pszichikus folyamatokra, jelenségekre, azonban ezek is az objektív külvilágra tükröztek.⁷ Ez a tudati tartalom a megismerés által jut az elkövető szubjektumába, amely folyamat élményként jelentkezik az egyénben, így generálva az érzelmi tartalmat. A bírói gyakorlat szerint a bűnösség szempontjából releváns tudati folyamatokat az elkövető személyiségjegyei és az elkövetési magatartás objektív ismérvei alapján kell feltárni. Általánosságban megfogalmazva: „azoknak a körülményeknek az ismerete szükséges,

¹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 7.§.

² Békés Imre (szerk.): *Büntetőjog. Általános Rész.* HVG-Orac, Budapest, 2003. 121.

³ Tokaji Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 216.

⁴ Balogh Ágnes – Köhalmi László: *Büntetőjog I. Általános rész.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007. 54.

⁵ Földvári József: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris, Budapest, 2003. 121.

⁶ Viski László: *Szándékosság és társadalomra veszélyesség.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. 35.

⁷ Bócz Endre: *A személyi társadalomveszélyesség a büntetőjogban.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983. 125.

amelyeket a törvényhozó a törvényi tényállásban értékelt”,⁸ vagyis a törvényi tényállásban szereplő tárgyi oldali ismérvek tudata szükséges a szándékos bűnelkövetéshez.⁹ Ezek a tárgyi oldali ismérvek: az elkövetési magatartás, eredmény bűncselekmények esetén az okozati összefüggés, illetve az eredmény, valamint az elkövetési tárgy, az elkövetés helye, ideje, módja és eszköze. Természetesen ezek az ismérvek minden egyes törvényi tényállásban különbözőek, az elkövetővel szemben pedig csak az általa kimerített törvényi tényállási elemek tudása követeltetik meg, feltétele a büntetőjogi felelősség, szándékosság megállapításának. Ezekkel a tényállási elemekkel „az elkövetőnek a mindennapi tapasztalat és általános felfogás, ismeretek alapján kell tisztában lennie”,¹⁰ az ezek alapjául szolgáló jogi fogalmak, jogi ismeretek tudása nem szükséges.

A materiális bűncselekmények esetén, mivel az eredmény nem az elkövetéssel egy időben felmerülő és nem is ténykörülmenyként adott törvényi tényállási elem, ezért azzal szemben annak *előrelátása* kell, hogy jellemezze az elkövető tudatát; másoknál nem csak materiális bűncselekmények esetén. *Mészáros Ádám* véleménye szerint például a szándékosság eddigi kategóriái vonatkoztathatók a materiális, immateriális bűncselekményekre is egyaránt; mindösszesen egy fogalmi pontosítást kell tennünk, miszerint a következmény nem azonos az anyagi bűncselekményekben megfogalmazott eredménnyel, hanem minden bűncselekmény szükségszerű velejárójaként a külvilágban bekövetkező változás.¹¹

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy egyes szerzőknél a tudatnak a cselekmény társadalomra veszélyességére is ki kell terjednie. Földvári a szándékosság lényegét, legfontosabb elemét pontosan ebben látja, ugyanis a szándékosság megállapításának feltétele, „a súlyosabb (büntetőjogi) szemrehányás alapja éppen a társadalmi igénnyel való tudatos szembeszegülésben van.”¹² Nem a pontos jogi tilalom, törvény ismerete szükséges, továbbá az sem releváns tényező, hogy az elkövető maga helyteleníti-e az adott magatartást, hanem „azzal kell tisztában lennie, hogy a társadalomban általánosan elfogadott normák szerint a cselekménye veszélyes, a közösségi élet szabályaival nem egyeztethető össze.”¹³

A törvényi meghatározásunk szerint bűncselekményfogalmunk egyik eleme, hogy a büntetni rendelt szándékos vagy gondatlan cselekménynek veszélyesnek kell lennie a társadalomra. A cselekmény társadalomra veszélyes volta tehát objektív feltétele a bűncselekmény megvalósulásának. A bűnösség oldaláról nézve ez azt eredményezi: nem elegendő, hogy az elkövető cselekménye objektíve veszélyes a társadalomra, hanem ennek a tettes szubjektumában megjelenő feltételnek kell lennie. Ezek alapján teljes mértékben egyetértek Földvári által írtakkal, miszerint a szándékosság alapja a társadalomra veszélyesség felismerése, az annak ellenére való cselekvés.

A kifejtettekhez kapcsolódóan észre kell vennünk, hogy a Btk. 7.§-a a tudat elemét nem írja le a szándékosság megfogalmazásakor. Ezzel szemben az emóció, érzelmi oldal konkrétan megfogalmazott eleme a törvényi meghatározásnak. Felmerülhet kérdésként, hogy az emóció és az érzelem szinonimaként használható, azonos fogalom-e? A két fogalom ugyan nem megegyező, azonban szoros kapcsolatban van egymással, egymásból építkeznek. Az érzelem állandósult pszichikai viszony, mely „az emóciók hatására, belőlük és általa jön létre”,¹⁴ vagyis az emóció a pillanatnyi, „konkrétan és dinamikus jelentkező elemi érzelmi mozzanata”,¹⁵ ugyanakkor korábbi érzelmeink befolyásolják az emocionális viszonyainkat.¹⁶

⁸ Földvári: *i. m.* 119.

⁹ Békés: *Büntetőjog. Általános Rész...*, 122.

¹⁰ Jakucs Tamás (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. 72.

¹¹ MészárosÁdám: Megjegyzések az új büntető törvénykönyv tervezetének a büntetőjogi felelősséget érintő rendelkezéseihez. *Rendészeti Szemle*, 2008/3. 52.

¹² Földvári: *i. m.* 119.

¹³ Jakucs: *i. m.* 73.

¹⁴ Bócz: *i. m.* 131.

¹⁵ Uo.

Ebből következően az emóció, az elkövetéskor pillanatnyilag felmerülő érzelmi töltés az irányadó a szándékosság érzelmi viszonyának megállapításánál, amely emóció érzelmeink által némileg determinált. A későbbi, történetekre vonatkozó teljes érzelmet már jelentősen befolyásolja a bűncselekmény után lejátszódott események sora, továbbá az elkövetés némileg tudatszűkült indulati állapotában inkább csak emocionális reakcióról beszélhetünk.

A szándékosságot az érzelmi oldal alapján oszthatjuk fel egyenes és eshetőleges szándéokra. A szándék két fokozatának értelmi oldala azonos. Anyagi bűncselekmények esetén a szándékosság mindkét fajtáját jellemzi a következmények előrelátása, azonban az egyenes szándékot a következmények kívánása, míg az eshetőleges szándékot az ezekbe való belenyugvás karakterizálja. Ennek megfelelően ez a különbségtétel a materiális, tehát eredményt tartalmazó bűncselekményeknél bír igazi jelentőséggel. Ezzel ellentétes álláspontot fogalmaz meg számos szerző. Hivatkoznak arra, hogy a törvény szövege nem eredményről, hanem a magatartás következményeiről szól. Amely következmény minden bűncselekmény sajátja, (nem úgy, mint az eredmény, amely csak az anyagi bűncselekményekre jellemző) ugyanis minden bűncselekmény egy negatív, a társadalom számára káros változást idéz elő, így törvényi meghatározásunk vonatkozatható az alaki bűncselekmények típusára is.

2. A mulasztás dogmatikai alapjai

Abban a kérdésben a jogtudomány minden egyes irányadó képviselője egyetért, hogy az elkövetési magatartás a tárgyi oldal egyik kiemelt, szükségszerű ismérve. Ahogyan *Nagy Ferenc* kiemeli „az elkövetési magatartásnak két alap formája van, egyrészt az aktív magatartás, a tevékenység, másrészt a passzív magatartás, a mulasztás”.¹⁷ *Békés Imre* e körben azt is rögzíti, hogy a büntetőjog szemszögéből elkövetésként, cselekményként használt fogalmat el kell különítenünk az „életbeli” fogalmától. A büntetőjog az elkövetési magatartást megfosztja a cselekvő elképzelésitől, kívánságaitól, céljaitól és minden az adott cselekvés által kiváltott következményhez fűződő viszonytól; ezeket a körülményeket az alanyi oldalra utalva.¹⁸ Ennek megfelelően a büntetőjog a cselekmény, elkövetési magatartás körében a redukált cselekmény-fogalommal dolgozik.

Az elkövetési magatartásra nézve a Btk. 4.§ (2) bekezdése ad számunkra törvényi meghatározást, miszerint „*társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sérti vagy veszélyezteti.*”¹⁹ Jól látható tehát, hogy a törvényi meghatározás is egyértelművé teszi a cselekmény a tevékenységgel és a mulasztással egyaránt azonosítható. Ennek kapcsán arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy az új Btk. a cselekmény fogalmának használatában jóval következetesebb, mint a korábbi törvényünk. A régi Btk.-ban például a szándékosság meghatározása körében a magatartás fogalmat használta a törvény, míg az új törvényi rendelkezés már a cselekményről rendelkezik. Mindez egyértelművé teszi, hogy a szándékosság törvényi meghatározása minden „cselekményre” vonatkozik, így a tevékenységre és a mulasztásra is.

Az elkövetési magatartással szemben egy objektív és egy szubjektív feltételt fogalmazhatunk meg. Objektív feltétel, hogy az adott cselekménynek a társadalomban, a külvilágban tényleges hatást kell kiváltania, vagy legalábbis erre alkalmasnak kell lennie. A szubjektív feltétel, hogy az elkövetési magatartás akaratlagos legyen. Fel kell hívni a

---

¹⁶ Bócz: *i. m.* 131.

¹⁷ Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: *Büntetőjog I. Általános Rész.* HVG-Orac, Budapest, 179.

¹⁸ Békés: *Büntetőjog. Általános Rész...*, 103.

¹⁹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 4.§ (2) bekezdés.

figyelmet arra, hogy az akaratlagosság tekintetében csak a mozgás, nem pedig a mozgás következményeinek az akarását értjük.²⁰ Jól látható, hogy a fentiek szerinti objektív és szubjektív feltételt a mulasztás tekintetében nem tudjuk megfogalmazni. Erre vonatkozóan alakította ki a jogtudomány azt az álláspontot, hogy a mulasztás esetében valamely kötelesség elmulasztása, ennek a kötelességnek az elmulasztásával előidézett eredmény „okozása” tekinthető elkövetési magatartásnak. Ennek alapján azt kell vizsgálnunk, hogy az elvart magatartás kifejtése esetén az eredmény elhárítható lett volna-e. E körben hivatkozni szükséges arra, hogy *Kádár Miklós* kiemeli: a mulasztási bűncselekmények esetében is vizsgálni szükséges objektív és szubjektív körülmények meglétét. „Az objektív oldal vizsgálatához az tartozik hozzá, fennállott-e a mulasztó kötelezettsége az eredmény elhárítására, s megvolt-e erre a reális lehetőség.”²¹ A szubjektív oldal tekintetében azt szükséges mérlegelni, hogy egyrészt tudatában volt-e az alany ennek a kötelezettségének, vagy előre látta, illetőleg előre kellett-e látnia mulasztása következményeit. Azt gondolom, hogy ezen a ponton tetten érhető a későbbiekben részletezett probléma alapja. A mulasztás, vagyis a tényleges okozati összefüggés hiányában ugyanis a felelősség megállapítása körében óhatatlanul egy értékelő mozzanathoz, az elvart magatartáshoz nyúlunk, mikor a bűnösség, szándékosság megállapításáról értekezünk. A későbbiek szerint azonban jól látható, hogy ez a jelenlegi dogmatikai alapok, illetve jogalkalmazói gyakorlat szerint miért vezet, vezethet minket tévútra.

A fentiek alapján a mulasztás fogalmát az alábbiak szerint összegezhethetjük. A mulasztás, egyszerűsített megfogalmazással: kötelességellenes nem tevés. „Mulasztásról a jog viszonylatában csak akkor beszélhetünk, ha létezik valamely kötelesség, amelynek a kötelezett nem tesz eleget.”²² A mulasztás mögött tehát mindig valamilyen parancs húzódik meg, mulasztásról akkor van szó, ha ennek a kötelező előírásnak, parancsának az ellenére valaki az elvart cselekvési kötelességének nem tesz eleget. A büntetőjogi felelősségre vonás alapja tehát ennek a kötelezettségnek a megszegése, ebből nyilvánvalóan következik, hogy a bűnösség, szándékosság körében is a kötelezettségnek, annak felismerésének, és a „nem tevés” értékelésének van jelentősége.

Az elkövetési magatartások szerint a bűncselekményeket többféleképpen rendszerezhetjük. Megkülönböztethetünk csak tevással, csak mulasztással vagy akár tevással, akár mulasztással is elkövethető bűncselekményeket. A csak tevással elkövethető bűncselekmények körébe azok tartoznak, amelyek törvényi tényállásában eredmény nem található. Ezeket a bűncselekményeket *tiszta tevési bűncselekményeknek* nevezzük. A csak mulasztással elkövethető bűncselekmények eredményt szintén nem tartalmaznak, ezeket hívjuk *tiszta mulasztásos bűncselekményeknek*. A tiszta mulasztásos bűncselekmények esetében a tevékenységre vonatkozó felhívás, kötelesség közvetlenül a büntetőjogszabályból ered. Ezen kívül léteznek olyan csak mulasztással elkövethető bűncselekmények, amelyek eredményt tartalmaznak. A fentieken kívül megkülönböztetünk olyan bűncselekményeket is, amelyek akár tevással, akár mulasztással is elkövethetőek. Ezen bűncselekmények esetében a törvényi tényállás csak a büntetni rendelt eredményt fogalmazza meg, amelynek minden módon való elkövetése bűncselekményt valósít meg, legyen az akár tevés, akár mulasztás útján előidézve. Ezeket a bűncselekményi típusokat *nyitott törvényi tényállásnak* nevezzük. A nyitott törvényi tényállások körében azokat, amelyeket a konkrét esetben mulasztással valósítják meg, ún. *vegyes mulasztásos bűncselekményeknek* nevezzük. Ebben az esetben az objektíve hatóképes, szubjektíve pedig akaratlagos magatartás hiánya képezi a büntetőjogi felelősségre vonás

²⁰ E körben lásd a cselekvés akarására vonatkozó fenti elemzést.

²¹ Kádár Miklós – Kálmán György: *A büntetőjog általános tanai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 283-284.

²² Békés Imre: *A magyar büntetőjog kézikönyve. I. Általános rész*. BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség, Budapest, 1963. 55.

alapját.²³ A fentiekre visszautalva jól látható, hogy e körben az elvárt magatartás, a „háttérben meghúzódó” parancs ellenére való cselekvés a büntetőjogi felelősség alapja.

A mulasztással elkövethető, elkövetett bűncselekmények esetében a dogmatika által kidolgozott igaz megállapításokból az következik, hogy a büntetőjogi minőség a normatív parancsban (*Sollen*), és az egyedi helyzet folytán aktualizált elvárt cselekvésben, cselekvési szintben és az ennek ellenére történő cselekvés hiányában keresendő (*Können*). A mulasztás dogmatikai alapja tehát világossá teszi, a jogellenesség, bűnösség alapját az elvárhatóság képezi. „Az elvárhatóság, a gondatlanságnál felfedezett normatív mozzanat ezzel beépül a bűnösség fogalomkörébe.”²⁴ A pontos minősítés érdekében tehát mindenképpen szükséges meghatározni a parancsból kiindulva a tényszerű helyzet objektív ismérvei alapján determinált, szubjektív szempontok szerint *elvárt magatartást*.

Amíg tehát a tevészel elkövethető bűncselekmények esetében az elkövetési magatartás törvényi tényállással való *azonossága, megfeleltethetősége* képezi a bűncselekmény alapját, ezzel szemben a mulasztással elkövethető bűncselekmények esetében éppen a különbség, ami a minősítést megalapozza. Jól látható tehát, hogy amíg a tevékenységgel elkövetett bűncselekmények gondolati vizsgálata esetében egyfajta azonosítást, megfeleltetést végzünk, addig a mulasztás esetében óhatatlanul egy értékelést kell lefolytatnunk. Az értékelés alapján megfogalmazódik bennünk az elvárt magatartás, és ehhez képest viszonyítjuk az adott elkövető tényleges magatartását vagy éppen annak hiányát. A mulasztás esetében a minősítés „munkája” tehát mindenképpen egy másfajta minősítést kíván. Gondolatban a cselekmények lehetséges lefolyását előre görgetjük, azokat a ténylegesen bekövetkezett eseményekhez viszonyítjuk, és ezek szerint értékelünk. Úgy gondolom, hogy ez a fajta eltérő módszer eltérő megközelítést igényel, nem csak a tárgyi oldali ismérvek szerinti minősítéshez, hanem a bűnösség, szándékosság vizsgálata körében is. A tevészel elkövethető bűncselekmények esetében az azonosítás folyamata során méltán várhatjuk el az elkövető tudata és tényleges ténykörülmények közötti valóságos kapcsolatot, így megalapozva a szándékos bűnelkövetést. A mulasztás értékelő, az eltérőséget kiemelő mozzanata körében azonban e tényszerű kapcsolat vizsgálata törvénytől függetlenül téves útra, megoldhatatlan problémákhoz vezethet minket. Ennek megfelelően a szándékosság körében a törvényi fogalmainkat, az általános jelzőket bizonyosan szükséges kiegészítenünk valamely minőségileg más értékkel. Ahogyan a későbbiekben visszatérek rá, e körben óhatatlanul elvárt szintet, óhatatlanul valaminek az ellenére való cselekvést, vagyis a társadalomra veszélyesség/jogellenesség felismerését kell alapul vennünk.

3. A tiszta mulasztásos bűncselekmények szándékossága

Elsőként a tiszta mulasztásos bűncselekményeken keresztül vizsgáljuk meg, hogy a szándékosságot hogyan és milyen módon lehet megállapítani. A tiszta mulasztásos bűncselekmények klasszikus tanpéldája a segítségnyújtás elmulasztása. A segítségnyújtás elmulasztása bűncselekményét az követi el, aki nem nyújt tőle elvárható segítséget sérült vagy olyan személynek, akinek az élete vagy testi épsége közvetlen veszélyben van. Ahogyan a fentiekben rögzítésre került, a tiszta mulasztásos bűncselekmények esetében a büntetőjogi tilalmazottság, a cselekvésre vonatkozó kötelezettség magából a büntetőjogszabályból ered. Jelen esetben a segítségnyújtás elmulasztását parancs formájában akként írhatjuk le, hogy annak a személynek, aki sérült vagy életére, testi épségére nézve közvetlen veszélyben van, az észlelőnek a tőle elvárható segítséget kell nyújtania. Ennél a bűncselekménynél tehát a felelősség, így a büntetés alapja a tőle elvárható segítségnyújtás elmulasztása.

²³ Békés: *Büntetőjog. Általános Rész...*, 105.

²⁴ Békés Imre: *A gondatlanság a büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974. 51.

A segítségnyújtás elmulasztása szándékos bűncselekmény. Nyilvánvaló, hogy a szándékosság megállapítása kapcsán alapvető feltétel, hogy az elkövető felismerje, valaki megsérült, illetve az élete vagy testi épsége közvetlen veszélyben van.²⁵ Ezzel megállapíthatjuk, hogy az adott elkövető tudata és a történeti tényállás alapjául szolgáló tények közötti kapcsolat fennáll. Kérdés azonban, hogy pusztán e körülményeknek, tényeknek a felismerése, e tényleges kapcsolat fennállása elegendő-e a szándékosság megállapításához.

Ahogy az előzőekben rögzítettük ugyanis, a szándékosság esetében az elkövetőnek fel kell ismernie, az elkövető tudatában meg kell jelennie minden tárgyi oldali ismérvnek. Általános tétel, hogy ennek az adott történeti tényállás ténybeli lefolyás mellett kell megvalósulnia. Vagyis az elkövetőnek az adott körülmények mellett, a konkrét esetben az adott ténykörülményeket kell felismernie, egyben felismerni azt, hogy cselekményével az adott bűncselekményt követi el. Ennek kapcsán szükséges rögzítenünk, hogy „*a legtöbb esetben a tények ismerete »rágondolás« formájában aktualizálódik*”,²⁶ az elkövető így kíséri végig az elkövetés teljes folyamatát. Ez a rá gondolás azonban nem mindig valósul meg, előfordul, hogy az elkövető inaktuális tudatáról beszélhetünk csak, amint pl. a szorzótáblát akkor is tudjuk, ha éppen arra nem gondolunk; az ezek „alapjául szolgáló életbeli”,²⁷ ténybeli realitásokat azonban feltétlenül szükséges ismernünk. Ezzel ellentétes álláspontot fogalmaz meg Tokaji Géza, aki az inaktuális tudatot nem tartja elegendőnek, hanem minden esetben megköveteli a rá gondolás folyamatát – kivéve a cselekmény társadalomra veszélyességét.

Az vitán felül áll azonban, hogy a szándékos bűncselekmény esetében az elkövető tudatának, az elkövetési magatartást mint szükségszerű tárgyi oldali ismérvet át kell fognia. Mindez azt jelenti, hogy az elkövetőnek fel kell ismernie, hogy az adott ténykörülmények mentén cselekménye a bűnös eredmény elkövetésére alkalmas, vagy arra vezet.²⁸ Ennek a felismerésnek a kötelezettségét jól példázza a büntethetőséget kizáró okként is megjelenő társadalomra veszélyességben való tévedés. Ugyanis az, aki cselekményének társadalomra veszélyességében téved, és erre a tévedésre alapos oka van, nem büntethető. Mindez megítélésem szerint teljes mértékben rávilágít arra, hogy az elkövető tudatának az elkövetési magatartása lefolyását, annak körülményeit, így a bűncselekmény elkövetésére való alkalmasságát át kell fognia. Ezen a ponton szükséges megjegyezni, hogy nem az elkövetési magatartással kapcsolatos szándékosságról beszélhetünk, hanem az akaratlagos elkövetési magatartás hatóképességének, tudatos irányíthatóságának felismeréséről, így már egyértelműen az alanyi oldalra tartozó bűnösségi kérdésről.

Az előzőek tükrében, minthogy a tiszta mulasztásos bűncselekménynél az „elkövetési magatartás” valaminek a nem tévése, vizsgálni szükséges, hogy az elkövető tudata és az elkövetési magatartás között milyen tényszerű tudati tartalmat követelhetünk meg. Ebben az esetben ugyanis a jogalkotó meghatároz egy bizonyos helyzetre vonatkozó elvárt magatartást, és ennek a nem teljesítése esetére határozza meg a büntetőjogi következményeket. Kérdés az, hogy ezt az elvárható magatartást ténylegesen felismeri-e az elkövető, és az előzőekhez kapcsolódó logikai egyértelműséget követve: csak az ilyen felismerés mellett állapítható-e meg a szándékos bűnelkövetés. Az eddigiekben kifejtett dogmatikai alapok mentén meggyőződésem szerint nem juthatunk, nem juthatnánk más eredményre, mintsem hogy a tényleges kapcsolatot megkívánva, csak az elkövető tudatában megjelent, felismert

²⁵ Ld.: BH1985. 457., BH1987. 112.

²⁶ Békés: *Büntetőjog. Általános Rész...*, 122.

²⁷ Uo. 123.

²⁸ Tokaji és Békés álláspontja közötti különbséget jól mutatja, hogy Tokaji minden esetben megkívánja a rá gondolást, viszont az ő esetében a szándékosság alapja a társadalomra veszélyesség felismerése, ezzel szemben Békés Imrénél a társadalomra veszélyesség felismerése, ahhoz való viszonyulása a szándékosság meghatározásának nem része, viszont a tényszerű kapcsolat esetleges hiányát az inaktív tudat meglétével próbálja pótolni. Békés tehát a tényszerű, valóságos kapcsolat folytán fennálló megállapíthatóságát, Tokaji pedig a rosszallás kiváltó körülményeket hangsúlyozza.

körülmények esetében tudjuk a szándékosságot megállapítani. Ahogyan a tárgykörben készült jogegységi döntés, ugyan részben eltérő kérdést vizsgálva, de mégis rögzíti: „bűnösség nélkül nincs büntetőjogi felelősség, és a bűnösségnek a törvényi tényállás valamennyi elemére ki kell terjednie.”²⁹

A segítségnyújtás elmulasztásának bűncselekménye tekintetében ez a fajta hiányosság még inkább a felszínre kerül. A törvényi tényállás ugyanis a *tőle elvárható* segítségnyújtást követeli meg. Az elvárhatóság tekintetében jelen elméleti és gyakorlati ismereteink alapján egyedül a bírói értékelés alá eső, gondatlanság témaköréből kölcsönzött fogalmakat használhatjuk. Mindez azt eredményezi, hogy a jogalkalmazó fejében a hanyag gondatlanságtól kölcsönzött fogalmak mentén kell megállapítani egy az adott helyzetben, adott elkövetőtől elvárt szintet. A szint megítélése mindenképpen egy értékelő mozzanat lesz, a ténybeli, tényleges helyzettől óhatatlanul elrugaszkodva, eltávolodva és mindenképpen utólagosan, normatív módon meghatározva e kört. Az elvárt magatartás meghatározását követően fogja a jogalkalmazó abbéli véleményét kifejezni, hogy az így elvárt szint mellett az adott elkövető megfelelt-e az elvárásnak. Azt gondolom, hogy teljes mértékben vitán felül áll, hogy itt már nem tényleges tudati kapcsolatról, elvárt érzelmi viszonyulásról beszélhetünk, hanem kétszeresen értékelő mozzanat folytán, a „társadalomellenes cselekményre” alapítva állapítjuk meg a bűnösséget, a bűncselekmény elkövetését.³⁰ Ahogyan Békés Imre idézi *Kelsen* alapvető tételét: „*módszertanilag a legnagyobb jelentőségű tisztáznunk, hogy valaki nem azért bűnös valamiben, mert azt a valamit akarta és tudta (előre látta), hanem azért és csak azért, mert neki azt a valamit nem lett volna szabad tennie vagy megakadályoznia.*”³¹

A következetesnek mondható bírói gyakorlat alapján megállapítható, hogy ugyan a ténykörülmények felismerése tekintetében a szándékosság szerinti tudati tartalmat még igen, azonban az elvárt kötelezettség, a negatív elkövetési magatartás felismerését egyáltalán nem vizsgálja a jogalkalmazó; nem mentesíthet, ha az adott helyzetből az elvárt szint felismerése az elkövetőnél nem realizálódik. Pedig, ahogyan az előzőekben felhívtam rá a figyelmet, ha az elkövetési magatartás – minthogy annak hiányát büntetjük – és az elkövető tudata közötti kapcsolatot nem tudjuk kimutatni, legalább az elvárt, hiányolt magatartás felismerése a jelen törvényi meghatározásunk, dogmatikai alapállásunk szerint szükségszerűen megkívánt lenne. Ezzel együtt a jogalkalmazó nagyvonalúan úgy fogalmaz, hogy az elvárt magatartást nem fejtette ki, a sérülés, veszély felismerése ellenére cselekszik. A probléma ezzel az, hogy az elvárt magatartás törvényi szüksége és a bűnösség, szándékosság szerinti értékelhetősége nem rögzített és kifejezett elem.

Álláspontom szerint az előzőek rávilágítanak arra, hogy valójában mit teszünk, mit kell tennünk az elkövető büntetőjogi felelőssége, szándékossága megállapításának alapjává. A tényleges tudati, érzelmi kapcsolatot? Vagy adott esetben a felismerés hiányát, vagy éppen ennek az érzelmi viszonyulásnak a hiányát? A választ mindannyian tudjuk: a felelősségünk alapja, így bűnösségünk megállapíthatóságának feltétele a *felismert (tény)körülmények ellenére a társadalmilag tilalmazott, annak ellenére történő magatartás kifejtése*. Nyilvánvaló, hogy az ilyen, vagy ezzel kapcsolatos alapvető, megalapozó bűnösségi, felelősségi fogalmakat ismerjük, és használjuk mindannyian, azonban megítélésem szerint ez a felelősségi alapszint hiányzik jelen szándékosságbeli megfogalmazásunkból, így sok esetben „hajmeresztő” műveletekre és jogalkalmazói gyakorlatra vagyunk kárhozthatva. A kérdés az, hogy a bűnösség megállapíthatóságának alapvető tételét – különösen jelen jogalkalmazói gyakorlat mellett – a továbbiakban is tarthatjuk e rejtve. E körben különös hangsúllyal szükséges idézni Békés Imre szavait: „*a felróhatóságra épített bűnösségi konstrukció a pszichológiai bűnösségi felfogáshoz képest nem in peius – vagyis a lélektani vonatkozásokat*

²⁹ 2/1999. Büntető jogegységi határozat.

³⁰ BH 1985. 457.

³¹ Békés: *A gondatlanság a büntetőjogban...*, 49.

*értékeléssel helyettesítő – hanem in melius irányban – vagyis a kimutatható pszichés kapcsolat ellenére esetleg tagadó jelleggel – érvényesül.*³² Álláspontja szerint tehát a pszichikai viszony és kapcsolat az alapja a bűnösség, szándékosság megállapításának, a felróhatóság nem helyettesíti a tényleges pszichikai kapcsolatot, hanem azon túli, külön értékelést tesz szükségessé. Ahogyan a fentiekben láttuk, megítélésem szerint jelen törvényi meghatározásunk éppen erre utal minket, és mindenképpen felmerül kérdésként, mulasztással elkövethető bűncselekmények esetében egyáltalán tartható és elvárható gondolati konstrukció-e.

4. A vegyes mulasztásos bűncselekmények szándékossága

Ahogyan a fentiekben bemutattam, vegyes mulasztásos bűncselekményről akkor beszélhetünk, ha a nyitott törvényi tényállást a konkrét esetben valaki mulasztással követi el. A vegyes mulasztásos bűncselekmény esetében a tényállás által értékelt eredmény azért következik be, mert azt senki, büntetőjogilag értékelhető tekintetben: az arra kötelezett nem akadályozta meg. „Vegyes mulasztásos bűncselekmény esetén azt az objektíve hatóképes, szubjektíve pedig akaratlagos magatartást hiányolja a büntetőjog, amely az eredmény elhárítására alkalmas lett volna.”³³ A vegyes mulasztásos bűncselekmény esetében tehát a büntetőjogi felelősség alapja a büntetőjog által tiltott eredmény bekövetkezésének az engedése. Ennek megfelelően „a mulasztás hatóképessége közvetetten érvényesül, s általában abban rejlik, hogy valamely társadalmilag hátrányos helyzetet fennmaradni, társadalmilag káros folyamatokat érvényesülni enged.”³⁴ E vonatkozásban tehát kvázi fordított okozatosságról, okozati összefüggésről beszélhetünk.

A vegyes mulasztásos bűncselekmény elkövetésének azonban alapvető feltétele, hogy az adott eredmény megakadályozására, az eredmény folyamat megakasztására nézve kötelezettség terhelje. Amennyiben e köteletségének nem tesz eleget, egyben az eredmény is bekövetkezik, a cselekménye, jelen esetben annak formája a mulasztás büntetendővé válik. A konkrét bűncselekmények esetében azonban a minősítés, büntetőjogilag történő értékelés folyamata fordított módon zajlik. Amennyiben az eredmény bekövetkezik, kezdi el a jogalkalmazó vizsgálni, terhelt-e valakit az eredmény elhárítására nézve olyan kötelezettség, amelynek teljesítése esetében a káros következmény nem következett volna be.³⁵

Jól látható, hogy a jogalkalmazó a mulasztás esetében elsősorban nem az események lefolyását, azok értékelhetőségét vizsgálja, hanem a történeti tényálláshoz kapcsolható személyek körében vizsgálatot végez. Az ő cselekvőségüket, vagy azok hiányát elemzi, e körben szükségszerűen értékeli, és elméleti eshetőséggel, bekövetkezési valószínűséggel dolgozik. Ennek alapján a mulasztás ontológiai alapja a cselekvési lehetőség, normatív kritériuma pedig a cselekvési köteletség vagyis a mulasztás is az ontológiai és a normatív egysége.”³⁶ A kérdés az, hogy milyen körben megfogalmazható kötelezettség képezheti a büntetőjogi felelősség alapját, milyen jellegű kötelezettségek elmulasztása adhat okot a nemtevés büntetőjogi értékelhetőségére. A *nullum crimen sine lege* elv szoros értelmezése, valamint a jogpozitivizmus előírásaihoz való ragaszkodás folytán a jogtudományban sokáig vitatott volt, hogy lehet-e, és ha igen, mi módon kiterjeszteni a kört a büntetőjogszabály

³² Békés: *A gondatlanság a büntetőjogban...*, 55.

³³ Békés: *Büntetőjog. Általános rész...*, 105.

³⁴ Nagy Ferenc – Tokaji Géza: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 1998. 107.

³⁵ Békés: *Büntetőjog. Általános rész...*, 105.

³⁶ Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 2001. 149.

keretein kívül megfogalmazott kötelezettségek megsértésére.³⁷ Jelenlegi jogalkalmazói gyakorlat szerint a kérdésre adott válasz már egységes: más jogterület szabályaiból eredő kötelezettség is megalapozhatja a tevésre vonatkozó kötelezettséget, szűk körben pedig a jogszabállyal nem érintett, vagy lefedett, a társadalmi együttélés alapvető szabályaiból eredő, metajurisztikus előírások is képezhetik a kötelezettség alapját. A kötelezettség ennek megfelelően eredhet családi kapcsolat tényéből, munkaviszonyból, polgári jogi kötelelemből, foglalkozási szabályból, alapvető erkölcsi szabályokból is.

A vegyes mulasztásos, tehát eredménnyel bíró bűncselekmények esetében az érzelmi viszonyulást már a szándékosság törvényi meghatározásához tudjuk kapcsolni, a bekövetkezett eredményre, annak előrelátása ellenére és a negatív, értékelt értelmi viszonyulásra alapítva a bűnös elkövetést. Az anyagi bűncselekmények esetében tehát a szándékosságbeli meghatározásunk „használható”. Ez azonban még inkább rámutat arra, hogy mi a szándékosság, felelősségünk alapja: a társadalmilag is káros, bekövetkezhető eredményellenére való cselekvés; a tevéssel elkövethető deliktumok esetében, annak előidézése, míg a mulasztás esetében az elkerülés, megakadályozás hiánya.

5. Konklúzió – a szándékosság megfogalmazása körébe vonható tanulságok

Álláspontom szerint a szándékosság mulasztás körében való elemzése rámutat arra, hogy a törvényi meghatározásunk nem teljes, és nem fedi le a jogalkalmazói gyakorlatot, sok esetben pedig a jogtudomány által kimunkált megoldásokkal kerül kiegészítésre. Sajnálatos módon azt tapasztalom, hogy az elméleti megalapozottság szintén gyakran, alapvetően érthető és elfogadható módon ragaszkodik a törvényi meghatározáshoz, így mindenképpen elrugaszkodott gondolati műveleteket, kapcsolatot produkálva, igazolva a törvényi meghatározást. A törvényi meghatározásunk és az annak alapján alakított jogalkalmazói gyakorlat nagyon sokszor elfeledi, a túlzott jogalkalmazói önkénnytől tartva, leginkább az egyszerűnek tűnő esetekben mellőzi az értékelés, értékelhetőség mozzanatát vagyis a felróhatóság vizsgálatát. Az olyan helyzetben azonban, így példaként hoztam a segítségnyújtás elmulasztását, amikor a kérdés összetettebb vizsgálatot, kifejezett értékelést kíván, a jogalkalmazó szükségszerűen használja ezeket a fogalmakat, és az elvárt magatartás megsértése szerint értékeli. Megítélésem szerint ennek a fajta „kivételes értékelésnek”, a szükséghelyzetben előhívott megoldásnak az a tudatosan fel nem ismert, de valahol mégis érzékelt problémának az oka, hogy jelenlegi törvényi meghatározásunk bizonyos elkövetési magatartásokra és bűncselekményekre nem alkalmazható, a megállapítás szükségszerűen „*in peius* – vagyis a lélektani vonatkozásokat értékeléssel helyettesítő” lesz. A megoldás a normatív bűnösségi tan alapjainak felismerése, újbóli „legalizálása”, és az ahhoz illeszkedő, a tényleges pszichikai viszony szükségét és létét lehetővé tevő törvényi meghatározás. Nem az „önkéntes” bírói értékelést kívánom, hanem olyan törvényi meghatározást, amely a pszichikai viszony szükségességére alapít, a közösségi motívum fogalmát kiemeli,³⁸ és mindezzel együtt törvényi alapot képez a pszichológia ismérveken túl a felróhatóság értékelésére.³⁹ Álláspontom szerint a törvényi definíció, és ebből következően jogalkalmazói gyakorlatunk olyan hiányokkal bír, amik pusztán értelmezéssel nem kitölthetőek, sem a pszichikai, sem a normatív alapokon nyugvó bűnösségi tan szándékosságbeli meghatározására nem alkalmas.

³⁷ Losonczy István: *A mulasztási bűncselekmények jogellenességének problémája az univerzalizmus szemszögéből*. Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, Pécs, 1936.

³⁸ Viski: *i. m.* 67.

³⁹ Békés: *A gondatlanság a büntetőjogban...*, 109. és 113-115.

Természetesen illuzórikus lenne, ha a törvényeinktől, vagy egyes jogszabályhelyeinktől elvárnánk, hogy a több évezrede alakuló és formálódó büntetőjogi, jogi felelősség egész rendszerét, dogmatikai, filozófia, jogszociológiai hátterét megmutassa számunkra, azonban az igény megfogalmazható: *a tilalmazottság alapja valamilyen formán kiemelésre kerüljön.* A szándékosság megfogalmazása e terén szintén jelentős hiányokkal bír, „önmagában a törvénytörvénytől nem tudjuk meg azt, hogy mit jelent a bűnösség és ennek értékelése a felelősségre vonás szempontjából.”⁴⁰ Lássuk be, a magatartás következményeinek kívánása, vagy az azokba történő belenyugvás szerinti meghatározás legfeljebb rendkívül áttételes módon képes a felelősség alapjait körvonalazni. Ennek alapján álláspontom szerint a szándékosság fogalmait a társadalomra veszélyesség, jogellenesség felismerésének fogalmaihoz, az annak ellenére való cselekvéshez kell kapcsolni.

Úgy tűnhet, hogy a jogalkotói változtatás lehetősége egy jó darabig szertefoszlott, röviden mégis kiemelnek, talán a helyes meghatározáshoz vezető pár alapgondolatot és kitűzhető célt,

- i) joggal várható el törvényi meghatározásunktól, hogy az *vonatkozzon mind a materiális, mind az immateriális bűncselekményekre;*
- ii) további elvárás lehet, hogy *a tudati, érzelmi oldali kettéosztás szerint, lehetőleg mindkét elem kifejtésre kerüljön a meghatározásban;*
- iii) ezen felül jelentősnek tartom, hogy *eddiggi dogmatikai hagyományainkat, gyakorlatunkat feldolgozva, azt fejlesztve kerüljön rögzítésre a normaszöveg;*
- iv) a meghatározás előnye lehet annak *tömörsege;*⁴¹
- v) ideális állapotnak pedig elmondható, ha büntetőjogi felelősségünk alapja, *a felelősség kvintesszenciája is kiviláglik a jövőbeli törvénytörvénytől.*

---

⁴⁰ Wiener A. Imre: *A Btk. általános része de lege ferenda.* MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2003. 87.

⁴¹ Berkes György: A büntetőjogi felelősség feltételei. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2002/3., 26.